

Mirosława Vráblová

Współczesna polityka karna wobec nieletnich sprawców czynów zabronionych - doświadczenia europejskie : zarys problematyki

Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje nr 11, 24-31

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Miroslava Vráblová - WSPÓŁCZESNA POLITYKA KARNA WOBEC NIELETNICH SPRAWCÓW CZYNÓW ZABRONIONYCH – DOŚWIADCZENIA EUROPEJSKIE. ZARYS PROBLEMATYKI

Abstract

This paper presents a legal initiative (within criminal law) operating in selected European Union Member States, regarding the prevention of crime committed by juvenile perpetrators. Mechanisms in force in criminal law systems of European countries in this regard are presented. Also the author discusses contemporary doctrine of conduct for the prevention of criminality among minors and juveniles.

Key words: law, European Union, prevention

Abstrakt

Artykuł przedstawia inicjatywy natury prawnej (w obrębie prawa karnego) funkcjonujące w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej, w zakresie profilaktyki i penalistyki wobec nieletnich sprawców czynów karalnych. Przybliżone zostały mechanizmy obowiązujących systemów prawnokarnych państw europejskich w tym zakresie. Poza rysem historycznym problematyki osądzania nieletnich, przedstawiono również współcześnie obowiązujące doktryny postępowania w zakresie profilaktyki karnej wobec osób nieletnich i młodocianych.

Słowa kluczowe: prawo, Unia Europejska, prewencja

Podejmowane inicjatywy na polu ochrony młodzieży stanowiącej młodszą część obywateli wspólnoty europejskiej w zakresie m.in. przeciwdziałania peyoratywnym wpływom czynników modelujących życie, zdrowie fizyczne i psychiczne oraz rozwój społeczny a także moralny, bez wątpienia należy do zasadniczych zadań, jakim powinny podołać nowoczesne organizmy państwowe⁴⁰. Do działań tych o niewątpliwie protekcyjnym charakterze, należy zaliczyć również instrumenty wykorzystywane na płaszczyźnie obowiązujących regulacji prawa karnego.

Orzecznictwo sądów dotyczące oceny przestępstw popełnianych przez nieletnią młodzież w ostatniej dekadzie ubiegłego stulecia uległo wyraźnej zmianie, co doprowadziło do wielu modyfikacji legislacyjnych w systemach prawnokarnych państw europejskich.

Dość swobodną a przy tym czasem nawet wzajemnie sprzeczną politykę karną wobec młodzieży można było zaobserwować w krajach zachodniej Europy, na co wpływ miały neoliberalne tendencje wywodzące się z przyjętej doktryny postępowania w Wielkiej Brytanii, Walii czy Holandii. Z drugiej strony należy przybliżyć występujący np. w Niemczech, model umiarkowanej interwencji karnej, polegający przede wszystkim na intensyfikacji działań profilaktycznych z udziałem młodzieży,

⁴⁰J. Dworzecki, *Inštitúcia penitenciárneho dozoru v Poľsku. Náčrt problematiky*, [w:] M. Jurisová, E. Mamojková, M. Ondicová, *Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte*, Akadémia Policajného zboru, Bratislava 2011, s. 109-116.

podejmowanych na wielu płaszczyznach życia społecznego. Ponadto w wielu krajach np. w Belgii⁴¹, mamy do czynienia z wprowadzeniem zmian w systemie polityki karnej, polegających na wprowadzeniu nowych narzędzi prawnych z obszaru sprawiedliwości naprawczej⁴², takich jak mediacja czy konferencja grupy rodzinnej⁴³.

Istotną kwestią dotyczącą przyszłego rozwoju polityki karnej wobec młodzieży zarówno w państwach zachodniej jak i wschodniej Europy, jest odpowiedź na pytanie – czy istnieje szansa na zharmonizowanie „Europejskich systemów polityki karnej wobec nieletnich sprawców czynów karalnych“, a jeżeli tak, to w jakim kierunku ta harmonizacja⁴⁴ będzie ukierunkowana.

Działania zmierzające do wzajemnego dostosowania europejskich systemów polityki karnej wobec młodzieży, miałyby polegać z jednej strony na wytworzeniu doktryny postępowania zgodnej z prawem międzynarodowym, a z drugiej, ich zadaniem powinno być wytworzenie systemu zaspokajającego potrzeby i interesy dzieci oraz osób nieletnich, jak również potrzeby współczesnego społeczeństwa postmodernistycznego.

1. Polityka karna stosowana wobec najmłodszych przedstawicieli europejskiego społeczeństwa. Zarys rozwoju na przestrzeni ostatnich dwóch wieków

Postępowanie z przestępczością nieletnich i młodocianych ma długą tradycję w systemach sądowniczych wielu krajów. Jednym z pierwszych krajów, który wytworzył nowoczesny system ochrony praw dziecka była Norwegia, która do swojego systemu prawnego wprowadziła w 1896 r. ustawę o państwowej opiece nad zaniedbywanymi dziećmi. Pierwszy sąd przeznaczony dla nieletnich i młodocianych, został utworzony na podstawie Ustawy o sądach dla młodzieży (ang. Juvenile Court Act) w Chicago w 1899 r. W Kanadzie pierwszym legislacyjnym krokiem w zakresie penalizacji czynów popełnionych przez młodzież, było wprowadzenie do porządku prawnego Ustawy o przestępczości nieletnich (fra. Juvenile Delinquents Act) z 1908 r. Państwa europejskie również szybko dostrzegły konieczność zaimplementowania do własnych systemów prawnokarnych, osobnej legislatywy dotyczącej przestępczości nieletnich (zarówno przy wykorzystaniu specjalnej doktryny postępowania karnego, jak również wprowadzenia do porządku prawnego specjalnych ustaw dotyczących przeciwdziałania zjawisku przestępczości nieletnich). Pierwsze przykłady takich inicjatyw na starym kontynencie miały miejsce w Irlandii i Niemczech, które wydały specjalne ustawy o przeciwdziałaniu przestępczości nieletnich w 1908 r. Do grona państw posiadających specjalne regulacje prawne zwalczające przestępczość młodzieży dołączyły również: Portugalia (1911 r.), Belgia, Francja i Węgry (1912 r.), Austria (1919 r.) oraz Czechosłowacja (1931 r.) i Włochy (1934 r.)⁴⁵. Ten nowy, wprowadzony

⁴¹F. Duenkel, Grzywa, J., Horsfield, P., Pruin, J.: Juvenile justice systems in Europe. Current Situation and Reform Developments. Vol. 1, Forum Verlag Godesberg, MG 2010, s. 3.

⁴²Sprawiedliwość naprawcza (resorative justice) to jedna z istniejących i funkcjonujących teorii sprawiedliwości. U jej podstaw tkwi dążenie do naprawienia wyrządzonej krzywdy lub popełnionego przestępstwa. Istotą programów i praktyk sprawiedliwości naprawczej jest zaangażowanie i współpraca wszystkich osób, w których interesie leży rozwiązanie danego problemu. Podejmowane działania koncentrują się na potrzebach, uczuciach, oczekiwaniach poszkodowanego oraz przyjęciu odpowiedzialności przez sprawcę. Płatek, M., Fajst, M.: Sprawiedliwość Naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka, LexisNexis Polska, 2005, s. 72.

⁴³Konferencja grupy rodzinnej jest spotkaniem jak największej liczby członków rodziny i osób bliskich dla rodziny w celu próby rozwiązania problemu jaki się w niej pojawił. Jest szansą daną rodzinie, jako pierwszej instytucji odpowiedzialnej za nią samą, na podjęcie samodzielnej próby zmierzenia się z problemem, często przed ingerencją ze strony pomocy społecznej. Krasiejko, I.: Metodyka działania asystenta rodziny. Podejście skoncentrowane na rozwiązaniach w pracy socjalnej, Śląsk, Katowice 2010, s. 127.

⁴⁴ Harmonizacja prawa (ang. harmonisation of law), proces polegający na dostosowaniu rozwiązań prawnych państw członków Unii Europejskiej i państw kandydujących do prawa wspólnotowego regulującego m.in. funkcjonowanie wspólnego rynku. Szwarz-Kuczer, M.: Kompetencje Unii Europejskiej w dziedzinie harmonizacji prawa karnego materialnego, Scholar 2011, s. 117.

⁴⁵Do skodyfikowania oddzielnego prawa karnego dla młodzieży doszło w Niemczech w 1923 r. w wyniku przyjęcia Ustawy o sądownictwie dla nieletnich, a w Austrii stosowne regulacje wprowadziła Ustawa o sądownictwie dla nieletnich z 1928 r.

element polityki karnej wobec młodzieży (tzw. system opiekuńczy, ang. welfare system), charakteryzował się osobnym systemem sądownictwa i wyspecjalizowaniem się sędziów orzekających w sprawach karnych o przestępstwa nieletnich. Immanentym elementem owego systemu było orzekanie, w miejsce kary za popełniony czyn zabroniony przez nieletniego, o skierowaniu młodego sprawcy na obowiązkowe zajęcia edukacyjne i grupowe oraz indywidualne terapie zajęciowe. Sędziowie orzekający w sprawach podlegających jurysdykcji sądów dla nieletnich, mieli zawsze mieć na uwadze postępowanie w „najlepszym interesie dziecka“. Największe rozszerzenie się stosowania polityki systemu państwa opiekuńczego zaobserwowano w minionym wieku. Za najistotniejszy w zakresie implementacji nowych wzorców polityki społecznej, w tym zmian dotyczących obowiązującej polityki karnej wobec młodzieży, do istniejących doktryn państwowych można uznać rok 1970. Z początkiem lat 70. XX wieku, można zaobserwować stopniowe przenikanie do obowiązujących doktryn karnych, zasad o neoklasycznej proveniencji takich jak zasada proporcjonalności winy do kary, zasada obiektywizmu, zasada równości wobec prawa czy zasada odpowiedzialności indywidualnej.

System polityki karnej wobec nieletnich i młodocianych sprawców czynów zabronionych, zbudowany w oparciu o powyższe zasady, w Stanach Zjednoczonych i w wielu europejskich krajach charakteryzował się doktrynalnym podejściem w zakresie m.in.:

- oceny sprawcy jako istoty rozumnej, dysponującej wolną wolą i świadomie decydującej się na popełnienie czynu zabronionego, z czego następnie będzie wynikała jego pełna i indywidualna odpowiedzialność za przestępstwo;
- ofiary przestępstwa, która stała się w postępowaniu jurysdykcyjnym centralnym obiektem zainteresowania wymiaru sprawiedliwości, w wyniku czego kluczową kwestią jest kładzenie nacisku na restytucję, odszkodowanie i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę;
- zmian, uprzednio przyznanych nieletnim na drodze legislatywy i wynikających z doświadczeń praw procesowych, z których dotychczas korzystano w postępowaniu przed sądem, i ich ponownego sformalizowania, tym samym wyraźnie zmniejszając różnicę między jurysdykcyjnym etapem osądzania dorosłych przestępców a nieletnich i młodocianych sprawców czynów zabronionych.

W literaturze fachowej te zmiany w doktrynalnym podejściu są określane również, jako wprowadzenie tzw. modelu sądowego. Jedno z założeń podjętych reform w obszarze prawa a dotyczących przestępczości nieletnich, nie polegało na zwiększeniu działań represyjnych, lecz „ochronie dzieci przed niektórymi przepisami dotychczas je chroniącymi“ (ang. save the children from their saviours). Wynikało to z faktu występowania sytuacji, w których pomimo dobrze przygotowanych działań edukacyjnych czy korygujących zachowania karne z udziałem nieletnich, podejmowana inicjatywa doprowadzała w swej istocie do jeszcze większego konfliktu z prawem resocjalizowanego młodego człowieka, niż gdyby zostały w tym przypadku zastosowane standardowe środki karne przewidziane dla osób dorosłych.

Nowe podejście określane mianem sprawiedliwości naprawczej (restytucyjnej), odnoszące się także do problematyki profilaktyki karnej dotyczącej przestępczości nieletnich, pojawiło się na początku lat 90. ubiegłego wieku, wnosząc do tradycyjnego funkcjonowania systemu wymiaru sprawiedliwości nowe elementy. W ramach owych zmian, pojawiały się tendencje do poszukiwania nowych konsensualnych rozwiązań, mających na celu minimalizację ferowania obustronnie niekorzystnych wyroków (np. organizowanie rozpraw pojednawczych, odstępowanie od osadzania skazanych, orzekanie kar zastępczych w postaci pracy przymusowej na cele społeczne), określane mianem strategii wspomagająco-naprawczych wymiaru sprawiedliwości. W ramach koncepcji sprawiedliwości naprawczej (restytucyjnej), przestępstwo było rozumiane, jako konflikt między dwoma lub więcej podmiotami (tj. sprawcą, ofiarą i społeczeństwem). Jakikolwiek programy interwencyjne adresowane do nieletnich powinny być poparte wynikami badań naukowych. Reakcje instytucjonalne na czyny nieletnich powinny respektować zasadę proporcjonalności i być stosowane w najlepszym interesie nieletniego. Ważnym elementem określono wagę środków wykonywanych w społeczności lokalnej, nakierowanych na naprawienie szkody i reintegrację społeczną nieletnich sprawców czynów karalnych, co powinno mieć

dla samych nieletnich przede wszystkim wymiar wychowawczy, uczący odpowiedzialności. Reguły rozciągały odpowiedzialność na rodziców i opiekunów nieletnich, wobec których proponowano konsultacje rodzicielskie czy treningi umiejętności wychowawczych. Podstawowymi założeniami tego nowego podejścia było przywrócenie zaburzonych relacji społecznych, ograniczenie lub zminimalizowanie szkód powstałych w wyniku działania przestępczego, poniesienie odpowiedzialności przez sprawcę, przeciwdziałanie indywidualnej stygmatyzacji i napiętnowaniu sprawcy oraz podejmowanie działań prewencyjnych w zakresie zapobiegania jego powrotowi do przestępstwa (recydywie)⁴⁶. Podsumowując należy stwierdzić, że we właściwie wszystkich europejskich krajach, już od początku XX wieku funkcjonowała doktryna systemu opiekuńczego, również w kontekście polityki karnej wymierzonej przeciwko młodzieży popełniającej czyny zabronione. W ciągu kolejnych stu lat, w wielu krajach doszło do bardzo korzystnych zmian w funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości⁴⁷.

Wiele państw łączy elementy filozofii polityki karnej wobec nieletnich sprawców czynów karalnych w zasadniczym nurcie karnym wyznaczanym przez jedną ustawę (np. orzekanie wyroków wobec nieletnich przez sędziów z wydziału karnego zgodnie z kodeksem karnym), podczas gdy inne kraje mają rozdzieloną specyfikę orzecznictwa w ramach jednostek systemu sądownictwa (np. orzekanie przez sędziów z wydziału karnego czy rodzinnego i nieletnich), a sami nieletni sprawcy mogą być przedmiotem dwustronnego modelu osądczego.

2. Występujące współcześnie granice odpowiedzialności karnej nieletnich sprawców czynów zabronionych w wybranych europejskich państwach

Biorąc pod uwagę różnorodność, obowiązujących w poszczególnych krajach pojęć prawnych, niezbędnym jest przybliżenie rozumienia podstawowych terminów. Pojęcie dziecko jest zdefiniowane w art. 1 Konwencji o Prawach Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. i oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność. Niepełnoletni należą do kategorii wiekowej osób, które z punktu widzenia odpowiedzialności karnej, mogą już ponosić odpowiedzialność karną za przestępstwo. Mamy wtedy do czynienia z przestępczością nieletnich. W kontekście prawnym pod pojęciem młodzież Rada Europy określa osoby, które mogą już ponosić odpowiedzialność karną choć nie ukończyły jeszcze 18 roku życia, przy czym nie będzie ona odpowiedzialnością w pełnym zakresie, jak to ma miejsce w przypadku osób pełnoletnich. W literaturze fachowej z obszaru kryminologii, a także w prawodawstwie niektórych krajów, pojęcie młodzież postrzegane przez pryzmat prawa karnego ma swój synonim w postaci słowa – młodociany. W większości państw europejskich to osoby, które w chwili popełnienia czynu zabronionego nie osiągnęły 21 roku życia (znajdują się w przedziale wiekowym 18 – 21 lat). Osoby te w systemach prawno-karnych wybranych europejskich krajów, w zasadzie mają status osób dorosłych i w związku z tym generalnie nie występują opcje umożliwiające złagodzenie nałożonych na nie wyroków skazujących. Istnieją wyjątki od tej doktryny i przy wystąpieniu pewnych określonych oraz zawsze indywidualnie rozpatrywanych warunków, osoby te mogą być specjalnie traktowane – osądzone, jako młodzież (młodociani). W odniesieniu do kwestii dotyczącej dolnej granicy wieku ustanawiającego odpowiedzialność karną młodzieży, wyraźne stanowisko zostało zawarte w tzw. Regułach pekińskich, gdzie sygnatariusze tego porozumienia wskazali, iż „wiek w którym rozpoczyna się odpowiedzialność, nie powinien być ustalony zbyt nisko i powinien odzwierciedlać emocjonalną, umysłową i intelektualną

⁴⁶Włochy wprowadziły do swojej doktryny postępowania karnego elementy sprawiedliwości naprawczej i sankcji społecznych w 1988 r., a Niemcy reformą z 1990 r. wyraźnie rozszerzyły zakres zmian w tym obszarze.

⁴⁷Pomimo występowania od wielu lat ogólnego trendu, osobnego podejścia do problematyki przestępczości nieletnich, nie wszystkie europejskie państwa ustanowiły sądy orzekające w sprawach nieletnich sprawców czynów karalnych np. Dania, Estonia, Finlandia, Łotwa, Rumunia, Rosja, Słowacja, Szwecja czy Ukraina. W tych krajach, sądy ogólne są kompetentne w orzekaniu zarówno wobec dorosłych jak i osób nieletnich.

dojrzałość⁴⁸. Artykuł 40 Konwencji o Prawach Dziecka oraz reguła numer 4 ujęta w Zaleceniach Komitetu Ministrów Rady Europy, przyjętych 5 listopada 2008 r., nazywanych Europejskimi Regułami Wykonywania Sankcji i Środków Orzeczonych Wobec Nieletnich Sprawców Czynów Karalnych, wskazują że „...dolna granica odpowiedzialności karnej za przestępstwo ma być ujęta w akcie prawnym rangi ustawy, a dzieci w wieku poniżej tej granicy będą posiadały domniemanie niezdolności do naruszenia prawa karnego”. W regulacjach prawnych obowiązujących w poszczególnych europejskich państwach, dolna wiekowa granica odpowiedzialności karnej jest różna. Minimalny wiek odpowiedzialności karnej w Europie wynosi od 8 lat (Szkocja), 10 lat (Wielka Brytania), 12 lat (Holandia), 13 lat (Francja), 14 lat (Niemcy, Włochy, Austria, Słowacja i inne kraje środkowej i wschodniej Europy), 15 lat (kraje skandynawskie), 16 lat (Litwa, Macedonia, Mołdawia, Ukraina) do 18 lat (Belgia). Kwestię granicy wieku odpowiedzialności karnej należy postrzegać w szerszym kontekście. Chociaż na przykład Wielka Brytania i Walia mają bardzo niską granicę odpowiedzialności karnej, ponieważ już 10-latkowie mogą zostać karani, to w Europie są również państwa, w których granica wieku umożliwiająca poniesienie odpowiedzialności karnej jest jeszcze niższa. Francuskie sądy rodzinne oraz Greckie sądy dla nieletnich mogą karać w wieku – 10 lat (Francja) i 8 lat (Grecja). Nieco innym przykładem realizowania polityki karnej wobec nieletnich jest Szwajcaria, w której minimalną granicę odpowiedzialności ustanowiono na pułapie 10 lat, ale zarazem ustawodawstwo tego kraju przewiduje, że wobec sprawców przestępstw w wieku 10 – 14 lat mogą być stosowane tylko środki wychowawcze i poprawcze, pomimo osiągnięcia przez te osoby dolnej granicy odpowiedzialności karnej. Natomiast w innych europejskich krajach (Litwa, Macedonia, Mołdawia, Ukraina, Rosja) sprawcy wybranych poważnych przestępstw mogą ponosić odpowiedzialność karną już po ukończeniu 14 roku życia, podczas gdy ogólny próg odpowiedzialności karnej to ukończenie 18 lat.

Analizując powyższe informacje, można za J. Hulmákovą wysnuć wniosek, że mechaniczne porównanie dolnej granicy wieku odpowiedzialności karnej na przykładzie wielu europejskich krajów, wskazuje na znaczne zróżnicowanie podejścia do tego zagadnienia. Jednocześnie należy wskazać, że takie syntetyczne podejście jest mylne i problematyczne, ponieważ aby rzetelnie omówić problematykę odpowiedzialności nieletnich sprawców czynów zabronionych, należy dokonać komparatystyki całego państwowego systemu działania w tym konkretnym obszarze, przyglądając się również np. możliwościom orzekania sankcji wobec tych osób⁴⁹. W drodze wieloletnich doświadczeń, wiele krajów obniżyło dolną granicę wieku odpowiedzialności karnej oraz wprowadziło do systemu legislatywy i praktyki orzecznictwa pojęcie tzw. „warunkowej odpowiedzialności karnej”. Wykorzystanie tego pojęcia a tym samym tożsamej z nim doktryny osądzania nieletniego jest możliwe wtedy, gdy Sąd ma pewność że nieletni sprawca czynu karalnego uświadomił sobie na czym polegała bezprawność jego postępowania a aktualne zachowanie pozwala sądzić, iż w przyszłości nie wejdzie on ponownie w konflikt z prawem. Także obowiązująca w Niemczech doktryna postępowania w zakresie wydawania wyroków warunkowych wobec nieletnich w wieku 14 – 17 lat zakłada, że aby wydać wyrok skazujący nieletniego sędziego musi mieć pewność, iż ów nieletni w trakcie popełnienia czynu karalnego wiedział czego się dopuszcza, był w pełni świadomy swojego bezprawnego zachowania a tym samym wiedział, że mógł postąpić zgoła odmiennie zachowując się praworządnie. Podobna sytuacja występuje w Bułgarii, gdzie nieletni w wieku 14 – 17 lat mogą być karani, jeżeli rozumieją charakter i znaczenie czynu zabronionego którego się dopuścili. W Czechach również funkcjonuje warunkowa odpowiedzialność karna dla nieletnich w wieku 15 – 17 lat, podobnie jak w Rumunii 14 – 15 lat, a także na Słowacji 14 – 15 lat. Górna granica odpowiedzialności karnej nieletniego jest na ogół związana z osiągnięciem 18 roku życia czyli wejściem w pełnoletność. Jeżeli chodzi o osoby w wieku 18 – 21 lat które są osądzane, to wiele krajów ta kategorię wiekową inkorporuje do obszaru polityki karnej wobec

⁴⁸Minimalne standardy Narodów Zjednoczonych dotyczące zasad działania administracji sądownictwa dla nieletnich – Reguły Pekinśkie (United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice – The Beijing Rules), zostały przyjęte w dniu 29.11.1985 r. w trakcie walnego zgromadzenia ONZ, jako rezolucja nr 40/33.

⁴⁹J. Hulmáková, *Kriminalita mládeže*, 7. Kapitola In: Válková, H., Kuchta J. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. Vyd. Praha: C.H.Beck, 2012.

nioletnich. Wyniki badań kryminologicznych wskazują, że w ciągu ostatnich 50 lat proces adolescencji młodzieży, a tym samym przejście do etapu pracy zarobkowej i założenia rodziny znacznie się wydłużył.

1. Współczesne krajowe doktryny postępowania w zakresie polityki karnej wobec nieletnich i młodocianych sprawców czynów zabronionych

W literaturze fachowej występuje wiele klasyfikacji systemowej polityki karnej wobec młodzieży, zalecających odrębne podejście do nieletnich sprawców. J. Winterdyk (2002 r.)⁵⁰ definiuje sześć modeli polityki karnej wobec młodzieży, w tym: socjalno-opiekuńczy (welfare model); sądowy (justice model); partycypujący/uczestniczący (participatory model); sądowy zmodyfikowany (modified justice model); regulacyjny (crime control model) i korporacyjny (corporatist model).

Josine, Junger-Tas⁵¹ (2006) wskazał na trzy modele polityki karnej wobec młodzieży, a mianowicie: model sądowy (represyjny) występujący przede wszystkim w krajach anglojęzycznych (Wielka Brytania, Walia, Północna Irlandia, Irlandia oraz Holandia); model państwa socjalnego występujący w krajach Europy centralnej (Niemcy, Francja, Belgia, Szwajcaria), a także w porządku prawnokarnym skrajnych państw kontynentu (Hiszpania, Grecja) oraz członków byłego bloku wschodniego (Polska, Węgry). Ten model umożliwia postępowanie systemu sądowego w kierunku orzekania alternatywnych sankcji prawnych, wobec nieletnich sprawców czynów zabronionych. Trzeci model występuje w krajach skandynawskich (Dania, Szwecja, Norwegia, Finlandia) i Szkocji.

Cavadino a Dignan⁵² (2006) poza funkcjonowaniem modelu sądowego i państwa socjalnego, wskazują jeszcze kolejne trzy modele. Pierwszy to model minimalnej interwencji („minimum intervention model“), którego zasadniczym założeniem jest uniknięcie stygmatyzacji osądzonych. Model ten oparty jest na reakcjach pozasądowych. Reakcja karna jest tylko koniecznym uzupełnieniem środków wychowawczych i jest ograniczona zasadą proporcjonalności reakcji do ciężaru popełnionego czynu. Kolejny model sprawiedliwości naprawczej („restorative justice model“) opiera się na pozasądowym rozwiązaniu konfliktu pomiędzy nieletnim sprawcą przestępstwa a pokrzywdzonym. Reintegracja społeczna sprawcy dokonuje się bowiem poprzez środki łączące sprawcę, ofiarę i społeczność lokalną, a wśród nich są mediacje, konferencje grupy rodzinnej, konferencje naprawcze, których celem jest wzmacnianie więzi pomiędzy członkami społeczności. Dla modelu tego charakterystyczne jest rozumienie przestępstwa nie jako fenomenu prawnego, ale jako konfliktu interpersonalnego, który może być rozwiązany właśnie poprzez relacje społeczne. Środki reakcji na czyn nieletniego nakierowane są na przywrócenie ładu społecznego i naprawienie szkody. Trzeci to model neokorekcyjny („neocorrectionalist“) opierający się na idei sztywnych zapisów ustaw i stabilności istniejącego porządku prawnego. Akcentuje on zasadę odpowiedzialności za czyn nieletniego, ale obciąża nią nie tylko jego, ale także jego rodziców i opiekunów. Strategie stosowane w ramach tego modelu wpisują się nie tylko w zapobieganie czynom karalnym nieletnich, ale obejmują także inne zachowania antyspołeczne, które traktowane są jako predykatory przestępczości nieletnich.

Zakończenie

Kraje europejskie w mniejszym bądź większym zakresie posiadają zaimplementowane do wewnętrznego porządku prawnokarnego doktryny postępowania w sprawach przestępczości nieletnich. Wyznacznikami „dobrego“ lub „złego“ systemu polityki karnej wobec młodzieży nie są stosowane modele: socjalno-opiekuńczy, sądowy, model minimalnej interwencji czy model sprawiedliwości naprawczej. Najważniejszym elementem tego systemu, jest natomiast respektowanie międzynarodowych standardów i zaleceń w zakresie postępowania z młodymi ludźmi, którzy popadli w

⁵⁰J. Winterdyk, *Juvenile Justice Systems: International Perspectives (2nd edition)*, Canadian Scholars Press, 2002.

⁵¹Josine, Junger, *Tas: International Handbook of Juvenile Justice*. Springer, 2006.

⁵²M. Cavadino, J. Dignan, *Penal Systems. A Comparative Approach*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 2006.

1 października 2012

konflikt z prawem. Choć wszystkie państwa na świecie nie mają jeszcze w swojej legislatywie samodzielnie funkcjonujących aktów prawnych rangi ustawy dotyczących nieletnich sprawców czynów karalnych, a także nie dysponują w pełni odrębnymi systemami sądownictwa nieletnich i dorosłych, to jednak można pokusić się o stwierdzenie, że aktualny ogóln światowy trend zmierza właśnie w tym kierunku. Harmonizacja europejskich systemów prawnych, opiera się na poszanowaniu i respektowaniu zasad przyjętych przez Europejską Konwencję Praw Człowieka. Te zasady są uwzględniane we wszystkich, podejmowanych przez poszczególne państwa europejskie, reformach prawa karnego i postępowania karnego oraz odnoszą się do ważnego, stale aktualnego problemu – zachowania akceptowalnych proporcji między stopniową utratą skuteczności oddziaływania prawa karnego a ochroną praw jednostki.

Bibliografia

1. Cavadino M., Dignan J., *Penal Systems. A Comparative Approach*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 2006.
2. Duenkel F., Grzywa J., Horsfield P., Pruin, J, *Juvenile justice systems in Europe, Current Situation and Reform Developments*, Vol. 1, Forum Verlag Godesberg, MG 2010.
3. Dworzecki J., *Inštitúcia penitenciárneho dozoru v Poľsku. Náčrt problematiky*, In: M. Jurisová, E. Mamojková, M. Ondicová, *Terciárna prevencia v širšom sociálnom kontexte*, Akadémia Policajného zboru, Bratislava 2011.
4. Hulmáková, J., *Kriminalita mládeže*, 7. Kapitola In: Válková, H., Kuchta, J. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*, 2. Vyd. Praha: C.H.Beck, 2012.
5. Josine Junger- Tas, *International Handbook of Juvenile Justice*. Springer, 2006.
6. Krasiejko, I., *Metodyka działania asystenta rodziny. Podejście skoncentrowane na rozwiązaniach w pracy socjalnej*, Śląsk, Katowice 2010.
7. Płatek M., Fajst M., *Sprawiedliwość Naprawcza*, Idea. Teoria. Praktyka, LexisNexis Polska, 2005.
8. Szwarc-Kuczer M., *Kompetencje Unii Europejskiej w dziedzinie harmonizacji prawa karnego materialnego*, Scholar 2011.
9. Winterdyk J., *Juvenile Justice Systems, International Perspectives* (2nd edition). Canadian Scholars Press, 2002.